

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Дубровіна І.В.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
науковий співробітник,*

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського

КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ СВЯТА ТА РОЗВАГИ ЯК СКЛАДОВА ІГРОВОГО ДОЗВІЛЛЯ У ФОНДАХ НБУВ

Становлення особистості невіддільне від засвоєння нею духовних надбань свого народу, пізнання сакрального фольклорного минулого. Тому календарно-обрядові свята та розваги є одним із пріоритетних засобів духовного розвитку, виховання моральної свідомості громадянина своєї країни пролягає через емоції, які викликає календарно-обрядове свято, розвага, ігрове середовище. Календарно-обрядові свята та розваги викликають почуття гордості і власної гідності, почуття любові до рідної землі, міста, активізують творчий, інтелектуальний і духовний потенціал народу.

Багатий український народ своїми звичаями і обрядами. Залучення до дійової участі у традиціях і звичаях рідного народу дає змогу пізнавати культурно-історичний досвід. Не випадково в науковий обіг увійшло крилате визначення: якщо хочеш пізнати націю – вивчи її свята. Нині значно зростає інтерес сучасних українців до своєї народної спадщини, скарбів фольклору. Повернення до витоку, до досвіду поколінь нашого щирого, працелюбного народу, який лишили наші предки – ознака сьогодення. Фольклорне дійство має наблизити людину до психології та світогляду свого народу, розкрити природні нахили кожної дитини.

Через національне до інтернаціонального – такий шлях становлення справжнього громадянина, фундамент розвитку творчої особистості. І цей шлях починається зі школи. Одним із основних засобів розвитку духовності у шкільному віці на підґрунті національного виховання є календарно-обрядові дійства, що пов'язані з духовним життям народу. Саме через народне мистецтво дитина залучається до музичної спадщини українського народу. Тому фонди Національної бібліотеки імені

В.І. Вернадського забезпечують сприятливі умови для відродження національної культури і національного фольклору.

Скільки скарбів пронесла пам'ять українського народу крізь тоталітарну систему, скільки дбайливо зберегла, виплекала. Вважають, що тільки пісень записано понад двісті тисяч. Який ще народ може назвати таку кількість пісенної творчості? А про мистецьку довершеність українського танцю, красу української народної творчості говорить увесь світ. У жодній іншій землі дерево народної поезії не дало таких величних плодів, ніде геній народу не втілювався так, як у піснях народу України. Народ, який співає такі пісні і милується ними, не може стояти на низькому рівні освіти. Обрядова поезія стародавніх українців була невідривною від праці людини, від родинного побуту, від народного календаря.

Пісенна творчість українського народу – це жива вода безсмертя, що надає людям силу, очищає їх душу, допомагає вистояти в боротьбі за свободу, за світле майбутнє, виплекане віками. Фольклор – це єдиний правдивий свідок далекого минулого свого народу. З покоління в покоління передавав український народ накопичену віками мудрість у вигляді обрядової поезії, музики, театральної-магічної дії, танців, ігор, хороводів. Чимало змінилось протягом тисячоліть. Фольклор втратив зв'язок з язичницьким віруванням, оновився християнськими обрядами, став естетично довершеним. З давніх-давен виконувати обряд означало прилучатись до великого таїнства Природи, Добра, Краси, Милосердя, стати величною часткою світобудови. І сьогодні перед нами стоїть завдання: не просто зберегти скарби фольклору, а й повернути його поколінням нинішнім як повсякденну реальність, з якої б черпали натхнення і виховання творчі сили наших дітей, їх музично-естетичний смак. Адже тільки люди, що глибоко знають і люблять свою мистецьку спадщину, можуть належним чином цінувати культуру і велике мистецтво як свого, так і інших народів.

Український фольклор є великою скарбницею народних творів: колисанки, забавлянки, жартівливі, побутові, козацькі та календарно-обрядові пісні широко представлені з нотними додатками у фондах НБУВ. З успіхом їх можна використовувати у педагогічній роботі зі школярами та молоддю, під час слухацької та виконавської хорової творчості, самодіяльності дорослих. Репертуар до обрядових свят побудовано у тематичних збірниках за порами року, що дозволить більш

органічно вводити фольклорний процес, поєднувати різні види художнього виховання з метою музичного виховання дітей.

Актуальною проблемою осучаснення календарно-обрядових свят та розваг є наближення фольклорних ситуацій до сучасного. Тож слід обов'язково розповідати дітям про особливості виникнення хороводів, ігор у давнину, провести паралелі між минулим та сучасністю, спираючись на родинні традиції. У збірнику О. Кульчицької «Сценарії свят» описано, що педагог має дотримуватися програмових вимог, вимог до організації тематичних та бінарних заходів, розваг на підрунті фольклорних основ [5]. Кожне свято, заняття мали чітко виражену мету, форму проведення, відповідало народним звичаям і поєднувалося з відповідною роботою на музичних заняттях та заняттях з розвитку мовлення. Система ознайомлення із звичаями та обрядами має наближатися до класичної системи входження в етнокультуру, яка існувала раніше у народній педагогіці і відповідала віковим та індивідуальним особливостям дітей. Важливою її рисою була природовідповідність. При опрацюванні календарно-обрядових свят та розваг слід звернути увагу на регіональні підходи та особливості, бо прищепити національні риси можна лише орієнтуючись на специфіку природи, географічне розташування, клімат, історію рідного краю.

У відділі музичних фондів НБУВ користувачі віднайдуть різноманітні народні пісні усіх регіонів України: Волинь, Поділля, Закарпаття, Київщина тощо. Викладачі та педагоги можуть ознайомитися у відділі музичних фондів з практикою вивчення музичного фольклору, як приклад – народні пісні Вінниччини, записані від Ганни Коваль [8]. У методичних рекомендаціях представлено матеріали фольклорної експедиції 2005 року до Поділля, зібрано старовинні звичаї та обряди, фольклорні тексти та мелодії від співачки та фольклористки Ганни Коваль (1934–2012). У методичній розробці особливий інтерес становлять високохудожні автентичні зразки пісенного репертуару Ганни Коваль, які представлені жанрами козацьких, купальських, веснянок, масляничних та весільних пісень. Яскрава та емоційна розповідь співачки відтворила давно забуті та маловідомі обрядові дійства. Особливо унікальними з точки зору тематики є пісні періоду Масляниці (Масниці та Колодія) та про Весняного Миколая, які відсутні в сучасних друкованих фольклорних збірниках. Спогади та коментарі розшифровані в незмінному вигляді без редагування, зберігаючи особливості діалекту та місцевої лексики.

У відділі музичних фондів є навчальний посібник для студентів гуманітарних спеціальностей вищих та середніх навчальних закладів – посібник «Народна пісенна творчість в Україні», укладачами якого є професори Рівненського державного гуманітарного університету Андрій Пастушенко та Микола Пономаренко. Поряд з традиційним календарним циклом там представлено пісні-балади, народні думи, а також рекрутські, чумацькі, козацькі та стрілецькі пісні літературного походження та Української Повстанської армії [7]. Завершують видання пісні-гімни та марші, які повернулися із забуття в період незалежності і наповнюють наші серця священною любов'ю до матері Вітчизни.

Серед представлених праць заслуговує на увагу антологія української народної поетичної творчості «Закувала зозуленька» [3]. Антологію складають кращі зразки традиційних жанрів української народної поетичної творчості: обрядова поезія, епічні і ліричні пісні, коломийки, а також фольклоризовані авторські пісуї, стрілецькі пісні, пісні-гімни. У передмові та коротких статтях перед розділами подано найважливіші поняття науки про фольклор, розповідається про історичну долю певного жанру чи виду, про його особливості. У антології фольклорні зразки взято в основному з книг, підготовлених у різні роки науковцями Інституту мистецтвознавства, фольклористики і етнології ім. М. Т. Рильського НАН України, переважно з багатотомного видання «Українська народна творчість». Упорядкування здійснене за жанрово-тематичним принципом, причому по можливості бралася до уваги хронологія появи та поширення творів того чи іншого жанру, як і самого жанру в цілому.

У працю Софії Гриці «Трансмiсія фольклорної традиції: етномузикологічні розвідки» увійшли етномузикологічні розвідки, присвячені теоретичним та методологічним проблемам музичного фольклору, епічному виконавству, функціонуванню фольклору в соціокультурному середовищі та способам його трансмісії [1]. Збірник «З фольклорної криниці Франкового села: Народні пісні, перекази, спогади» (записи Олекси Ошуркевича) містить зразки українських народних пісень, оповідей з Батьківщини Івана Франка – села Нагуєвичі Львівської області. Записи зроблені у 1966–1992 рр. Видання розраховане на фольклористів, літературознавців, етномузикологів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, шанувальників народно-традиційного мистецтва [5].

До збірки «Зелена дібровонька» увійшли веснянки, гаївки, які були записані на Вінничині від сучасних носіїв фольклору: народних

аматорських фольклорних колективів та окремих виконавців. Ці перлини і сьогодні можна почути на фольклорних святах, фестивалях і творчих звітах.

Надзвичайно цінним для вирішення окресленої проблематики є частотний каталог українського пісенного фольклору в 3 частинах [2]. Перша частина каталогу містить опис понад 900 найпоширеніших творів дитячого, календарного та родинно-обрядового фольклору, народних балад, пісенної лірики та лірико-епічних пісень. Опис включає код пісні за каталогом, основну сюжетну лінію, найпоширеніші початкові слова (інципіти), основні (частотні) стильові характеристики фольклорного твору, його регіональне поширення. Друга частина містить основні покажчики з коментарями, третя складе хрестоматію найвідоміших пісенних творів за частотним календарем.

Отже, фонди НБУВ є постійним джерелом у вимірах фольклорної спадщини, адже від нього залежить становлення особистості майбутнього українського громадянина, його моральний та естетичний розвиток, розквіт творчих здібностей. При підготовці до календарно-обрядових свят та розваг важливо залучатися до джерел народної мудрості й культури, плекаючи щиру любов до рідного краю, опрацьовувати фонди та архіви, вивчати сучасну літературу.

Список використаних джерел:

1. Грица С. Трансмісія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. Київ – Тернопіль : «Астон», 2002. 236 с.
2. Єфремова Л. Частотний каталог українського пісенного фольклору : в 3 ч. Київ : НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського, 2009. Ч. 1 : Опис. Київ : Наукова думка, 2009. 720 с.
3. Закувала зозуленька [Ноти]: антологія української народної поетичної творчості для старшого шкільного віку / укл. Н. С. Шумада. 2-е вид. випр., допов. Київ : Веселка, 1998. 512 с.
4. Зелена дібровонько [Ноти]: календарно-обрядові пісні весняного циклу / Вінницький обласний центр народної творчості. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 119 с.
5. 3 фольклорної криниці Франкового села: Народні пісні, перекази, спогади / укл. О. Ошуркевич, М. Стефанишин, Ю. Рибак. Луцьк : Волинська книга, 2007. 167 с.
6. Кульчицька О. Сценарії свят : [посіб. для вчителів]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. 31 с.
7. Народна пісенна творчість в Україні [Ноти] : навчальний посібник [для студентів гуманітарних спеціальностей вищих та середніх навчальних закладів,

вчителів музики загальноосвітніх шкіл] / [упоряд. А. С. Пастушенко, М. І. Пономаренко]. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2012. 300 с.

8. Практика вивчення музичного фольклору [Ноти]: народні пісні Вінниччини, записані від Ганни Коваль : методичні рекомендації для вищих навчальних закладів культури і мистецтв I-II рівнів акредитації : спеціальність «Музичне мистецтво» / [уклад. І. І. Журавкова ; відп. ред. Г. Д. Ремезова] ; Міністерство культури України ; Державний методичний центр навчальних закладів культури і мистецтв України. Вінниця : Нова книга, 2013. 63 с.